

Βιβλιοπαρουσίαση

Ernest Gellner

Έθνη και Εθνικισμός

εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1992,

μτφρ. Δώρα Λαφαζάνη

Στο τέλος του 20ου αιώνα, ο φόβος, η αγωνία και η ανασφάλεια των ανθρώπων, που απορρέουν από τα διαρκώς ογκούμενα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά αδιέξοδα, έχουν οδηγήσει στην απογοήτευση και την απομυθοποίηση φαινομένων, αξιών και ιδεολογιών. Η παντοδυναμία του ανθρώπου και η δύναμη του «Λόγου» αμφισβητούνται και η παρούσα κρίση παρουσιάζει ιδιόμορφα και πρωτότυπα χαρακτηριστικά, που προκαλούν την έξαρση του εθνικιστικού φαινομένου. Ο εθνικισμός αποτελεί μία από τις πιο εκρηκτικές δυνάμεις «εν ενεργεία» στο σύγχρονο κόσμο, καθώς αφενός ενισχύει ή είναι η κύρια πηγή μερικών από τις σημαντικότερες αξίες στη Δύση, ενώ αφετέρου η φανατική επιδίωξη των στόχων του, οδηγεί τους οπαδούς του στην αντίπερα όχθη. Έτσι, το ενδιαφέρον, τόσο του απλού πολίτη, όσο και των επιστημόνων που το αντικείμενό τους εδράζεται στον άνθρωπο, επικεντρώνεται έντονα σε έννοιες όπως το έθνος, η εθνικότητα, ο εθνοκεντρισμός, το κράτος, οι μειονότητες, το δικαίωμα των λαών στην αυτοδιάθεση, με δυο λόγια στο εθνικιστικό ζήτημα.

Αυτό το κορυφαίο, περίπλοκο και επίκαιρο θέμα, ωστόσο, απαιτεί μια πραγματικά συνθετική προσέγγιση,

που πρέπει να διασπάσει τα στεγανά της κοινωνιολογίας, στην πραγματικότητα τα στεγανά κάθε ακαδημαϊκού κλάδου. Δεν μπορεί κανείς να μελετήσει ένα συγκεκριμένο εθνικισμό σε απομόνωση από τους άλλους, γιατί οι εθνικισμοί και τα έθνη γεννιούνται μέσα από τη διαπλοκή και τη σύγκρουσή τους. Η κοινωνιολογία πρέπει να εξετάσει από κοντά τα ευρήματα της ανθρωπολογίας, να στραφεί στις πολιτικές επιστήμες, να απευθυνθεί στους ιστορικούς, να διαπεράσει εν ολίγοις τα ακαδημαϊκά σύνορά της. Με δυο λόγια, η διερεύνηση του εθνικιστικού ζητήματος, απαιτεί μια σφαιρική προοπτέλαση. Αυτή μόνο στα πλαίσια μιας πολύ ευρύτερης οπτικής μπορεί να επιχειρηθεί, ώστε με την αξιοποίηση της συσσωρευμένης εμπειρίας να διευρυνθεί το πραγματολογικό πεδίο του εθνικιστικού θέματος και να εξεταστεί και αξιολογηθεί, αφού υποστεί κριτικές αναθεωρήσεις και μεθοδολογικούς πειραματισμούς.

Το βιβλίο «Έθνη και Εθνικισμός», του κορυφαίου Βρετανού ανθρωπολόγου και φιλοσόφου Ernest Gellner, το πρώτο βιβλίο της σειράς των εκδόσεων Αλεξάνδρεια, αποτελεί μια τέτοια προσφορά της σύγχρονης ανθρωπολογικής σκέψης, ανοιχτής σε διασταυρώσεις και ανταλλαγές με την

ιστορία και τη γεωγραφία, την κοινωνιολογία και τις πολιτικές και οικονομικές επιστήμες, την ψυχολογία, τη φιλοσοφία και τη λογοτεχνική κριτική. Αποτελεί μετάφραση του πρωτοτύπου «Nations and Nationalism, Basil Blackwell», που εκδόθηκε το 1983 και, πριν συμπληρωθεί δεκαετία από την έκδοσή του, θεωρείται κλασική εργασία, απαραίτητη αναφορά για κάθε μελετητή του εθνικισμού αλλά και δόκιμη εισαγωγή του αμύητου αναγνώστη σ' ένα σύνθετο και επίκαιρο ζήτημα. Ως συμπλήρωμα της πρωτοτύπου μελέτης παρατίθεται ένα κείμενο με τον τίτλο «Εθνικισμός και Πολιτική στην Ανατολική Ευρώπη», το οποίο περιλαμβάνεται σε αφιέρωμα του γαλλικού περιοδικού *Débat* (Ιανουάριος του 1991) στις εξελίξεις της Ανατολικής Ευρώπης και αποτελεί απάντηση του Gellner στο ερώτημα «Ποιά θέση έχουν τα εθνικά κινήματα που δρουν σήμερα στη Σοβιετική Ένωση και στην Ανατολική Ευρώπη μέσα στη δική σας κοινωνιολογική ανάλυση του εθνικού φαινομένου».

Το παρόν βιβλίο χωρίζεται σε δέκα κεφάλαια, που εξετάζουν και αναλύουν το θέμα του εθνικισμού στην προϊούσα πορεία του κατά τα τρία στάδια της ιστορίας της ανθρωπότητας, το προ-αγροτικό, το αγροτικό και το βιομηχανικό.

Στο πρώτο κεφάλαιο του βιβλίου, με τον περιεκτικό τίτλο «Ορισμοί», γίνεται ευθύς εξαρχής μια προσπάθεια ορισμού της έννοιας του εθνικισμού, η οποία συγκεκριμενοποιείται με την παρουσίαση μορφών παραβίασης της αρχής της. Ακολουθεί ο ορισμός του κράτους κατά Βέμπερ και επιχειρείται η ανάλυση και προέκτασή του, καθώς και η σύζευξη των όρων «κράτος» και «εθνικισμός», μετά την παράθεση ιστορικών στοιχείων και παρατηρή-

σεων που σχετίζονται με την προϊούσα πορεία του κράτους στην προ-αγροτική, την αγροτική και τη βιομηχανική εποχή. Ο τρίτος ορισμός με τον οποίο ασχολείται ο Gellner είναι αυτός του έθνους. Το πιο βασικό, όμως, στοιχείο του πρώτου κεφαλαίου είναι η επιμονή του μελετητή να καταστεί σαφές ότι, τόσο το έθνος, όσο και το κράτος δεν είναι εγγενή χαρακτηριστικά της ανθρώπινης ιδιότητας, παρότι κατέληξαν να φαίνονται ως τέτοια, αλλά τυχαία ενδεχόμενα, που μάλιστα δεν ταυτίζονται και η επικέντρωση της προσοχής του στους δύο ορισμούς του εθνικισμού, τον πολιτισμικό και το βουλησιαρχικό, τους οποίους, ωστόσο, δε θεωρεί επαρκείς.

Από το δεύτερο κεφάλαιο, αρχίζει μια ιστορική αναδρομή των ανθρωπίνων κοινωνιών με λεπτομερή παράθεση των χαρακτηριστικών τους. Το πρώτο στάδιο κοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης που παρουσιάζεται είναι αυτό της αγροτικής κοινωνίας, όπως εξάλλου ο τίτλος «Ο πολιτισμός στην αγροτική κοινωνία» σαφώς επισημαίνει. Δίνεται έμφαση στην εμφάνιση και την εξέλιξη της εγγραμματότητας, καθώς και στη δημιουργία μιας ειδικευμένης κληρικής τάξης, στοιχεία, ο ρόλος των οποίων είναι καταλυτικός. Επισημαίνεται η μεγάλη σημασία της χρήσης γραφής από μια εξειδικευμένη μειοψηφία, που προκαλεί μια έντονη πολιτισμική ανισότητα, η οποία με τη σειρά της, προσδίδοντας διακριτικά, διαφοροποιά και μονοπωλήσιμα χαρακτηριστικά σε προνομιούχες ομάδες, διαμορφώνει και τις πολιτικές μορφές εκείνης της εποχής. Ο Gellner αφιερώνει ένα μεγάλο μέρος του δεύτερου κεφαλαίου στο χαρακτηρισμό της άρχουσας τάξης και καταλήγει σε μια κριτική της

μαρξιστικής θεωρίας, υποστηρίζοντας ότι η προβιομηχανική κοινωνία είναι εκείνη που ενισχύει τα στεγανά μεταξύ των τάξεων, εναντιθέσει προς τη βιομηχανική, που τα ενισχύει μεταξύ των εθνών.

Το τρίτο κεφάλαιο «Η βιομηχανική κοινωνία» ασχολείται με τον εξαιρετικά σύνθετο μετασχηματισμό μιας πολύ ευρείας, ποικιλόμορφης και πολύπλοκης κοινωνίας, επισημαίνοντας την αδυναμία προσδιορισμού της αιτιολογίας του βιομηχανικού συστήματος. Ο Gellner, αφού αναφερθεί στα γενικά διακριτικά, κατά Βέμπερ, γνωρίσματα της νέας κοινωνικής τάξης πραγμάτων, παραθέτει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της βιομηχανικής κοινωνίας, αντιδιαστέλλοντάς τα από εκείνα μιας καλά αναπτυγμένης αγροτικής. Υποστηρίζει ότι η νεότερη κοινωνία, λόγω του εκλεπτυσμένου καταμερισμού εργασίας, διαμορφώνει μεγάλη κινητικότητα, η οποία την οδηγεί στον εξισωτισμό και στην ανάγκη, ως εκ τούτου, για αδιάλειπτη, συχνή και ακριθή επικοινωνία μεταξύ των μελών της. Η επικοινωνία αυτή μπορεί να επιτευχθεί μόνον ως αποτέλεσμα μιας καθολικής εγγραμματοσύνης και μιας κοινής υψηλής κουλτούρας, στοιχείων που παρέχονται από μια καθολικά τυποποιημένη, οικουμενική και κεντρικά ανειλημμένη και ελεγχόμενη εκπαίδευση. Έτσι επιτυγχάνεται η *σύνδεση της πολιτιστικής και πολιτικής αρχής*, αξίωμα που αποτελεί τελικά τον ορισμό του εθνικισμού.

Από το τέταρτο κεφάλαιο, «Η μετάβαση σε μια εθνικιστική εποχή», ο Gellner επικεντρώνει πλέον την προσοχή του στον πυρήνα της μελέτης του: το έθνος και τον εθνικισμό. Υποστηρίζει ότι η εποχή μετάβασης στο βιομηχανικό σύστημα είναι μια εθνικιστική

εποχή θυελλωδών ανακατατάξεων και περίοδος τροποποίησης πολιτικών και πολιτισμικών ορίων, με απώτερο σκοπό τη σύγκλισή τους, γεγονός που αποτελεί την εθνικιστική επιταγή. Στη συνέχεια και αφού επισημάνει τη συμβολή και τη σχέση της Μεταρρύθμισης και του προτεσταντισμού με τον εθνικισμό, αναφέρεται στους δεσμούς που συνδέουν το συγκεκριμένο ιδεολόγημα με την αποικιοκρατία, τον ιμπεριαλισμό και την απο-αποικιοποίηση. Το επόμενο θήμα στην πορεία διερεύνησης του εθνικισμού, είναι η προσπάθεια ανίχνευσης της παντοδυναμίας ή της αδυναμίας του, απόρροια της οποίας είναι ο παρακάτω συλλογισμός: Η βιομηχανική κοινωνία απαιτεί ευέλικτο καταμερισμό εργασίας και εξειδίκευση, γεγονός που οδηγεί στην ανάγκη καθολικής εγγραμματοσύνης και ενός κοινού υψηλού πολιτισμού, που όμως έχει ανάγκη πολιτικής υποστήριξης και πολιτικής αρχής, η οποία γεννά τον εθνικισμό. Η διαφορά στη χρονική στιγμή που η εκβιομηχάνιση φτάνει στα διάφορα μέρη του κόσμου, οδηγεί σε αντιπαλότητες κοινοτήτων, ήτοι εθνοτικές και εθνικιστικές διαμάχες, σε πείσμα των προφητών του διεθνισμού. Απόρροια αυτού του συλλογισμού, είναι τα βασικά συμπεράσματα στα οποία καταλήγει και τα οποία εξάλλου αποτελούν τη δική του, νέα και πρωτότυπη θέση περί εθνικισμού. *Ο εθνικισμός δεν είναι φυσική, καθολική επιταγή της πολιτικής ζωής της ανθρωπότητας, αλλά απότοκο μιας νέας μορφής κοινωνικής οργάνωσης, που απορρέει από την εκβιομηχάνιση. Δεν απαιτεί, εξάλλου, για την εμφάνισή του κι ούτε οδηγεί ή συνεπάγεται πολιτισμική ομοιογένεια. Το αντίθετο. Η πολιτισμική ομοιογένεια, που αποτελεί αναπόφευκτη συνέπεια του*

βιομηχανικού συστήματος, είναι απαραίτητο προαπαιτούμενο για την εμφάνισή του.

Το πέμπτο κεφάλαιο αφιερώνεται στην ανίχνευση της υφής και του χαρακτήρα του έθνους. Αφού ξαναθυμίσει τους δύο ορισμούς του, το βουλησιαρχικό και τον πολιτισμικό και εξηγήσει διεξοδικά για ποιους λόγους αυτοί είναι ανεπαρκείς, ο καθένας ξεχωριστά, για να μας δώσει πλήρως την έννοια του έθνους, καταλήγει στη σαφή και αυστηρά προσδιορισμένη υπόθεση ότι *ο εθνικισμός δε δημιουργείται από τα έθνη, αλλά, τουναντίον είναι τα έθνη, που τα ορίζει ταυτόχρονα στη βάση της θέλησης, της κουλτούρας και της σύγκλισης τους με τις πολιτικές οντότητες, που αποτελούν απότοκα αυτού.* Στη συνέχεια, προβαίνει στην απομυθοποίηση του ιδεολογήματος του εθνικισμού, που προβάλλει ως υπερασπιστής του υποτιθέμενου λαϊκού πολιτισμού και δανειζόμενος την ιδέα του μυθιστοριογράφου Hope περί του λαού των Πουριτανών, αναλύει την εμφάνιση και πορεία του, επιμένοντας στην επισήμανσή του ότι αυτός είναι απόρροια της γέννησης του βιομηχανικού κόσμου.

«Κοινωνική εντροπία και ισότητα» τιτλοφορείται το έκτο κεφάλαιο του υπό παρουσίαση βιβλίου, όπου εντροπία, κατά τον Gellner είναι η ομαλή διάχυση μιας ιδιότητας σ' ολόκληρη την κοινωνία, γεγονός που συνεπάγεται την κοινωνική ισότητα. Αφού παρουσιαστούν οι δομές της αγροτικής και της βιομηχανικής κοινωνίας κατ' αντιδιαστολή, επισημαίνονται γι' άλλη μια φορά τα ειδοποιά στοιχεία της βιομηχανικής κοινωνικής δομής και ο ρόλος τους στην ευλειτουργία αυτής. Κοινωνική δυσλειτουργία, ανομία, κατά το συγγραφέα, είναι δυνατό να

επέλθει, μόνον εφόσον διακυβεύεται ο εξισωτικός χαρακτήρας αυτής της δομής, ο οποίος σημειωτέον οφείλεται στην κινητικότητα που τη χαρακτηρίζει. Έτσι, πρόβλημα μπορεί να προκληθεί στην πολιτισμική ομοιογένεια μιας βιομηχανικής κοινωνίας από ταξινομήσεις με μεγάλη κοινωνική και πολιτική σημασία, οι οποίες βασίζονται σε πραγματικές ή επινοημένες ιδιότητες που «ανθίστανται στην κοινωνική εντροπία». Κατ' εξοχήν, συμβάλλουν στην πρόκληση «κοινωνικών ρηγμάτων» οι γενετικά μεταβιβαζόμενοι χαρακτήρες που φέρουν έντονες ιστορικές και γεωγραφικές φορτίσεις, καθώς και μερικές βαθιά ριζωμένες θρησκευτικές-πολιτισμικές συνήθειες, που συνοδεύονται από ισχυρές προκαταλήψεις. Το τελευταίο – και αρκετά έκτεταμένο – μέρος του κεφαλαίου, το καταλαμβάνει μια διεξοδική ανάλυση δύο διακριτών μορφών κοινωνικής οργάνωσης, του εθνικισμού, που θεμελιώνεται στον πολιτισμό και του φυλετισμού, που θεμελιώνεται στις δομές, για να περάσουμε στο επόμενο κεφάλαιο σε μια τυπολογία των εθνικισμών.

Το κεφάλαιο αυτό καταλαμβάνει τη μεγαλύτερη έκταση απ' όλα τ' άλλα και αποτελεί την κύρια ιδέα της μελέτης, θα λέγαμε. Ο Gellner επιχειρεί να παρουσιάσει διάφορους τύπους εθνικισμού, παραθέτοντας ένα θεωρητικό μοντέλο της νεότερης κοινωνίας. Τα βασικά στοιχεία αυτού του μοντέλου είναι ο κοινός πολιτισμός, η συγκεντρωτική εξουσία και η πρόσβαση στην εκπαίδευση. Η δε διαπλοκή της ανισότητας της εξουσίας, των διαφόρων δυνατών μορφών κατανομής της πρόσβασης στην εκπαίδευση και της εισόδου, ταύτισης και συμμετοχής σε μια εγγράμματη υψηλή κουλτούρα, οδηγεί σε διαφορετικών τύπων εθνι-

κισμούς, που αντιστοιχούν στις αγροτικές κοινωνίες και τις βιομηχανικές, πρώιμης και ύστερης περιόδου. Το θεωρητικό αυτό μοντέλο, διαφέρει από το μαρξιστικό, καθώς καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οξεία πόλωση και κοινωνική ασυνέχεια εμφανίζονται στο πρώιμο βιομηχανικό σύστημα, ενώ αμβλύνονται στο ύστερο, λόγω κοινωνικής κινητικότητας και σύγκλισης των τρόπων ζωής. Η πιο ουσιαστική ένσταση, όμως, του Gellner στο μαρξιστικό μοντέλο είναι τα ίδια τα στοιχεία επί των οποίων αυτό οικοδομείται, δηλαδή το κεφάλαιο και η ιδιοκτησία, τα οποία και θεωρεί «υπερεκτιμηθείσες κατηγορίες». Το κεφάλαιο, τέλος, ολοκληρώνεται με την παρουσίαση των τριών παραλλαγών του εθνικισμού, του Δυτικού, του Ανατολικού και εκείνου της Διασποράς.

Το όγδοο κεφάλαιο πραγματεύεται το μέλλον του εθνικισμού. Ο Gellner προβαίνει στην επανάληψη ήδη δοθεισών θέσεων του σχετικά με την αδιαφιλονίκητη άποψη ότι η εθνικιστική αρχή αποτελεί προϊόν της διάδοσης του βιομηχανικού συστήματος και προϋπόθεση δημιουργίας έθνους, για να καταλήξει σε εικολογικούς συλλογισμούς περί του μέλλοντος του εθνικισμού. Σύμφωνα μ' αυτούς και με δεδομένη την αλλαγή της βιομηχανικής κοινωνίας, η οποία θα είναι πλέον κορεσμένη, θα έχουμε τροποποίηση των κοινωνικών βάσεων αυτού. Δεν πρέπει να περιμένουμε, βέβαια, εξάλειψη της εθνικιστικής επιταγής για εναρμόνιση πολιτικής οντότητας και πολιτισμού, αλλά θα επέλθει αναμφίβολα ένας βαθμός ολικής πολιτισμικής σύγκλισης, που θα αμβλύνει την ένταση μεταξύ των περισσότερο και λιγότερο προνομιούχων και θα οδηγήσει σε μείωση

της έντασης της εθνικιστικής ζέσης. Μεγάλο ενδιαφέρον, εξάλλου, παρουσιάζει μια πρωτότυπη θέση του Nairn, την οποία ο Gellner ενστερνίζεται και παρουσιάζει, ασκώντας ταυτόχρονα κριτική στη μαρξιστική θεωρία. Σύμφωνα μ' αυτή, ούτε τα έθνη, ούτε οι τάξεις. Φαίνεται να αποτελούν πολιτικούς καταλύτες, ιδιότητα που την αποκτούν μόνο οι τάξεις-έθνη και τα έθνη-τάξεις.

Το τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου πριν την παράθεση γενικών συμπερασμάτων, έχει τον τίτλο «εθνικισμός και ιδεολογία». Ο μελετητής επισημαίνει την απουσία ενδιαφέροντος για τη λεπτομερή ανάλυση του ιδεολογήματος του εθνικισμού, καθώς και την παρουσίαση των στοχαστών και των θεωριών τους. Χρησιμοποιεί ως αιτιολόγηση την πίστη του ότι ο εθνικισμός είναι ένα φαινόμενο πουηγάζει άμεσα κι αναπόφευκτα από βασικές αλλαγές στην κοινή μας κοινωνική κατάσταση και είναι εγγενές σε μια ορισμένη ομάδα κοινωνικών συνθηκών του καιρού μας κι όχι τυχαία έλξη μιας αυθαίρετης ιδέας, που αποτελεί γέννημα-θρέμμα των Ευρωπαίων διανοητών του 19ου αιώνα. Συνεχίζει υποβάλλοντας σε κριτική την ιδεολογία, η οποία, κατά τη γνώμη του, χαρακτηρίζεται από διάχυτη ψευδή συνείδηση, για να καταλήξει στην παράθεση εθνικιστικών θεωριών, τις οποίες θεωρεί ελάχιστα υποστηρίξιμες.

Η μελέτη του Gellner ολοκληρώνεται με την παράθεση γενικών συμπερασμάτων στα οποία καταλήγει. Κατ' αρχάς επισημαίνει τον κίνδυνο παρερμηνειών και παρανοήσεων της θεωρίας του, οι οποίες μπορεί να παρουσιαστούν λόγω της νέας θέσης που προτείνει σχετικά με τον εθνικισμό και το έθνος. Προσφέροντας μια

νέα οπτική σ' αυτό το θέμα, αποδίδει συνοπτικά και ολοκληρωμένα πια τα βασικά στοιχεία του εθνικισμού, του οποίου τις ρίζες εντοπίζει στο βιομηχανικό κοινωνικό σύστημα, που εξαρτά την ευημερία του από την κινητικότητα και τον εξισωτισμό εγγράμματων πολιτών στο πλαίσιο εναρμόνισης ενός ενιαίου πολιτισμού με μια πολιτική οντότητα.

Στον τόμο περιλαμβάνεται επίσης το κείμενο του E. Gellner, «Εθνικισμός και πολιτική στην Ανατολική Ευρώπη», το οποίο πραγματεύεται τα διαδοχικά στάδια της εξέλιξης του εθνικισμού στην Ανατολική Ευρώπη από το 1815 μέχρι σήμερα, κάνοντας ιδιαίτερη μνεία στην τσαρική Ρωσία. Οι προσωπικές απόψεις του Gellner, που παρατίθενται ως κατακλείδα και ενέχουν και το στοιχείο της επιθυμίας και της ευχής, είναι ότι ο εθνικισμός στην Ανατολική Ευρώπη θα παρουσιάσει γενικά άμβλυνση εκτός από εκείνον της πρώην τσαρικής Ρωσίας, του οποίου η έκβαση θεωρείται απρόβλεπτη. Ως αιτία της αδυναμίας πρόβλεψής του, θεωρείται η πορεία που ακολούθησε η Ρωσία, πορεία τελείως διαφορετική από εκείνη των δύο άλλων αυτοκρατοριών, που από κοινού απορρόφησαν το σύνολο των κρατών της Ανατολικής Ευρώπης το 1815.

Η μελέτη αυτή ανήκει στα έργα της σύγχρονης ανθρωπολογικής σκέψης, η οποία σε διαλεκτική σχέση με συγγενείς προς αυτή γνωστικούς κλάδους, ερευνά, πειραματίζεται, ερμηνεύει και συμβάλλει στην κριτική εξέταση φλεγόντων θεμάτων του καιρού μας. Πράγματι, κορυφαίος Βρετανός ανθρωπολόγος και φιλόσοφος, ο Gellner προβαίνει στην ανάλυση και εξέταση του εθνικισμού, αναγνωρίζοντας τον ως ένα από τα κορυφαία σύν-

θετα και επίκαιρα ζητήματα, που απαιτεί μια ουσιαστική και συστηματική συνθετική αντιμετώπιση. Ως τέτοιο, προσπαθεί να το προσεγγίσει, διασπώντας τα ακαδημαϊκά στεγανά της κοινωνικής ανθρωπολογίας και καλώντας αρωγούς στη διερεύνησή του την κοινωνιολογία, τη γεωγραφία, την ιστορία, τη φιλοσοφία.

Η αξία του βιβλίου αυτού, έγκειται, παρόλ' αυτά, όχι τόσο στη διευρυμένη θεώρηση του υπό διαπραγμάτευση φαινομένου, όσο στην παρουσίαση μιας σαφούς και αυστηρά προσδιορισμένης υπόθεσης, μιας νέας θέσης, μιας πρωτότυπης συμβολής στο θέμα του εθνικισμού και του αποκηρύχτός του, του έθνους. Προκειμένου να διατυπώσει τους πρωτότυπους ισχυρισμούς του, θεωρεί απαραίτητο να ξεπεράσει τα χρονικά πλαίσια των δύο τελευταίων αιώνων, που χαρακτηρίζονται από την έξαρση της εθνικιστικής ζέσης και να μελετήσει και τα τρία στάδια της ιστορίας της ανθρωπότητας, επιχειρώντας να εξιχνιάσει αυτή τη δύναμη, που παραμένει εν πολλοίς ακατανόητη για οπαδούς και αντιπάλους. Εξάλλου, ο Gellner μελετά τη γέννηση και την υφή, τόσο του Δυτικού εθνικισμού, όσο και του Ανατολικού, καθώς και εκείνου της Διασποράς και καταλήγει στη διατύπωση της θεωρίας του, η οποία ανατρέπει τη μέχρι τις ημέρες μας, κοινά αποδεκτή αρχή, ότι δηλαδή η δημιουργία των εθνών έχει ως αποτέλεσμα τη γέννηση του εθνικισμού.

Η μελέτη αυτή, η οποία θεωρείται ήδη κλασική εργασία, είναι θέβαιο ότι, πέρα από απαραίτητη αναφορά για κάθε μελετητή του εθνικισμού και δόκιμη εισαγωγή του αμύητου αναγνώστη σ' ένα σύνθετο και επίκαιρο ζήτημα, αποτελεί και έναυσμα για

προβληματισμό, διάλογο και κριτική
αναθεώρηση απόψεων που σχετίζον-
ται με το συγκεκριμένο θέμα. Και οδη-

γεί ως εκ τούτου σε νέες στοχεύσεις
και συνθέσεις.

Μαρία Αδάμου

